

ACC. N:R M. 15629: 1-11.

Landskap: *Skåne* Upptecknare: *Aug. Mattsson, Borby*
Härad: *Ingelstad* Berättare: " " "
Socken: *Borby* Berättarens yrke: *f.d. fjärd. man o. byggm. smickare*
Uppteckningsår: *1961* Född år *1874* i *Borby*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

När den nya tiden kom till bygden. s. 1-4.
(se M. 13786 o. M. 13787)

LUF 73

Jordhus. s. 5-10.
Lerkärl m. m. s. 11.

" 116

25/4-61

När den nya tiden kom till bygden

ja det är lätt besvarat. Den nya tiden kom-
mer ju varje dag.

År 1954 var en frägetävling utlyst, med vinstäende
reubik.

I denna tävling deltog jag m fl. Det materiella
för frågornas besvarande hade jag förut delvis syn-
tecknat. De förändringar som då skett i samhälls-
livet hade ju hört under min växande ålder
ifrån 20 till 60 år. Jag kunde då lätt infoga händel-
serna med vad jag själv sett i varit med om.

Jag fick första priset den gången, då jag var 80 år.
Nu ser vi senare hur man varit varit med och läst
tidningarna och radio, men omintet om all det
nya hänt kan jag tyvärr inte redogöra för.
Skilling kommer så fort nu, så att en 86 årig
man inte kan följa med. förl.

Luf 73

M. 13786
13787

En del av frågorna i frågelistan äro de samma som 1954 och anteckningarna finnas antagligen i arkivet.

Vissat har det hänt och händer stora förändringar i samhällslivet på alle områden, men när, eller hur de inverkat är jag icke öfver i stånd till att bevaka.

På jordbruksområde har traktorn och bilen förändrat detta. Traktorn är snart ett oundgängligt likaså de fordon både arbets och ståtådon som han drag.

Jordbruket är snart mekaniserat. Endast svin och köttfabriken sägas vara lönande. Lockerbeter raps och fröodling, i stället för vete korn och vallodling.

Förne bilen tjänstefolk finnas icke (pigor o diängar)

Bostäder inrättas med högst 3 rum kök m.m. i stället för de stora bostadslängerna på landet där hela släkten kunde samlas vid förtärliga tillfällen.

Ättu hällas vidarna fester på restaurang, och varje familj som har bil, måste även skaffa sig en primitiv bostad i s.k. villa, helst vid havet, för att leva naturligt under somestiden.

Attling ska gå fort om; Det är helt ifrån det
ene till det andra

Man har icke tid att resa med tåg; man sparar tid och
pengar med att flyga!

Staten skall vara halvfordig lagad för att husemoderen
skall få vila

Pyonackin finns väl i varje hem, men användes den?

Det är billigare att köpa färdigsytt. Laga klädesplagg
är där icke tid till. Tröp nytt brösta det halvslitna.

Det är roligare att åka bil på landsvägen, än att sitta
och laga kumpen!

Förr i arbetarehemmen syddes kläder till barnen; Nu
köpes dessa färdiga och varar några månader, därefter
kastas de i soptunnan eller eldas upp i värmelednings-
pannan. Skönt skall det vara, om det bara håller några
dagar. Svätten går till tvättstugan mot betalning.

Ungdomen som den icke studerar, skall ha fullt betalt
enligt avtalet, när den 16 å 17 åig börjar i arbetslivet

Det är endast i kortbet den nya tiden som kom-
men och förändras, nästan varje år, eller kanske räkna-
re varje dag.

Nå jag inte kan mera vara med i det pulserande
livet, kan jag inte berrera dessa frågor, som fråge-
ställaren tänkt sig.

Frågelistan bör i stället gå till någon person, som
är yngre och lever med i händelserna.

Årindelströklningarna med blyerts i frågelistan, berrna-
de jag 1954 och senare händelser kan jag inte lämna
erakt tid och väntningar av händelserna.

Några hus är uppförda av enbart jord eller lera
har mig uteläsligt icke förekommit, varken i Bonby
eller d. h. Österlen

Frågeställaren menar att husen de skulle varit uppförda
något liknande med de hus som nu byggs i farnar med
material av cement och stekjärn.

Jag såg för ett tjugotal år sedan en artikel i någon tid
skrift förslag om att bygga med sammenstampad lera
i träformar, men sådant byggnadsritt har jag icke sett
utfört någonstans

Däremot byggdes under siste hälften av 1800 talet otaliga
hus av saltarkeat tegel = råsten utan någon träkonstruk-
tion. Tegeln tillverkades av lera i träformar & tegel i en
form $30 \times 15 \times 6 \text{ cm} = (6 \times 12 \times 3 \text{ tum})$

Det murades mest i lerbruk något uppblandad med
sand, men även i vanligt kalkbruk. Det kallades att
mura i massiv mur till skillnad från korsvikens
hus, vilka de evatto, samt klinsväggarna

Luf 116

Vanligen kläddes väggarna med tunna bräder s. k.
klädelbräder 15 x 1,5 cm, men det förekom även att väggen
berörades och putades med kalk och cementbruk.

Min far Oloffe Olinsson i Borby byggde år 1877, berings
och lög på sitt småbruk, helt av råsten, som han själva
tillverkade av lera, som fann på platsen.

De väggar som voro mest utsatta för vind och regn kläddes
nödtyftigt med klädelbräder. Öfver yttre vägg
kläddes med långhalm om bräderna icke räckte till.

De öfriga väggarna kalkades.

När jag 1905 övertog småbruket, tog jag bort bräderna som
de voro reutna, samt berings alla väggar med stängrelnät
(känarät) samt kalk & cementputade som avrapade
alla sin yttre väggarna och kalkade huset en gång om
innet.

Denne byggnad har senare renoverats samt försellets
med tegeltak i stället för ursprungliga halmtak.
Väggarna äro de samma som merades av råsten 1877

Det ^{är} många gamla hus som än i dag äro bebodda och vars väggar äro uppförda av levsten rätsten.

Både mindre gårdar och arbetarhuser uppfördes på det sätt jag beskrivit.

Som byggnadsritare i Ulfstads 1899-1904, såg jag flera gamla hus med väggar av samma material (lera). De voro besirade med besiringsmattor och puttrade.

Tavlor på dessa hus voro av trä och ribbade.

Står huset uppfördes lades taket mesta del av haln, men ären spån kom till användning först sågad, senare hyflad spån. Står halmtaket skulle anläggas lades i stället spån eller trä och papp.

Vid byggnaden på 1800 talet användes rätsten även i byggnaden som uppfördes i fogad tegel.

Innerkyllet i väggar var rätsten för att spara på tegel.

Grundens lades mest av kilad gränst och fogarna fyllda med kalk eller cementbruk och skär.

Lösar och förstas infattades på samma sätt som nu.

Jden föll det byggnadsrätt som jag beskriver och var så allmänt vid samma tid har väl framkommit när den väderbyggnaden upphörde. Dessa byggnader vara ju innan för husevärdet uppmärksam i många fall av råsten

Det blev billigare och billigare att mura hela väggen med seltorped tegel (råsten) bara man kunde skydda murearna för stora regn, när de uppfördes till man föll till påleget. Skulle ett stort arkregn inträffa då en råstenmur var nyuppförd och oskyddad. Ja då föll den helt enkelt i hvar. Var grund och sat till huset uppfört ordentligt med 40-50 cm över markytan, så var huset lika torrt att bo i som tegelhus. För lera i huseväggarna upptog och absorberade fuktigheten i rummet när det eldades under vintern. För lera av gamla huseväggar var ett utmärkt fyllnadsmedel i trämboltnar under golvet. Proleten som lägs inbäddade i siklet för lera rutnade icke, utan höll sig fästa i en mansålder. Det har jag själv sett bevis på.

Skälet till att man använde denna metod ^{att} var den ^{billigaste} billigaste

Jag har väl icke bevisat denna frågelista som frågaren
länkt sig, men då, som jag skrev i början, att jag icke kände
till något som kallades Jordhus, kunde jag icke i enda
lästa att nämna något om det byggnadsätt som var så all-
mänt både på landet och även på sina ställen i staden, tydligen
därför att det var det billigaste på slättbyggen.

Det var ju den gula leran, som fanns lätt tillgänglig nästan
överallt, utan behöva transporteras så långt ^{längre} från byggnads-
platsen.

För ingick den till stor del i fyllningen av korsrikskhusets
klimpvägar, både som bränd tegel och endast direkt inklina-
da. Där kalksten (flis) var lätt att byta murade hela längan
i lera och kalksten.

År 1884 byggde bonden Anders Olsson n:o 61 Borby en hel kring-
byggd gård 4 längor å n:o 43 Borby till sin dotter.

Den var helt utförd av råsten = veltorkad tegel, både bonings-
längor ställ och logbyggnaden, samt överallt klädda med bräder.
Hela gården var målad i blå färg. Den fick därför heta Blågård
4 folkhumoren Blåskulla.

Lera. I sammanhang med föregående kan jag
icke undvika att säga något om lera som forntida bygg-
nadsmaterial.

I bibelen talas det om lera, vid uppförandet av Babels torn
"Bakten var slä tegel och bränne". Stenåldersmänniskan gjorde sina
husgeråd, Ulmor och skålar av lera, som användes som bräns-
föremål under löstiden och till förvaring av dåras arke efter
löden. I den forntida bebyggelsen, fanns väl icke ett hus
där lera förekom i en eller annan form, åtminstone i de skog-
fattigare delarna av vårt land.

Vid enkiftsförordningen i Skåne på 1830 talet, uttogs för all-
mänt bruk ett eller flera områden till ler eller gruslag av
byns eskiftade mark, för att alla byamännen, skulle ha till-
gång till detta byggmats material, i fall sådant icke fanns på
dåras tilldelade hemman.

Prämd lera som tegelsten och taktegel är ju ännu vårt
alla bästa, starkaste och varaktigaste byggmats material, fastän
mycket annat tillkommet

Som huggvad ingår lera i många av våra bruksvarer
Bldfast lera. Lergods i våra toalettarikliklar, samt oäkne
lige andra saker blomsdukknor icke ett förglimma.

Våra huggvadar voro förs mycket rädda om sina lerbänk.
Om en krukka eller skåll rådde få en springa, så att den
icke kunde användas till vata voren, beröde hit med drillben
och drucken förstärktes med flera stygn av lindrad, samt
kunde sedan användas vid slakt för förvaring av flött m. m.
Lera fanns, del i syra i markytan, del i jordskiktet lång
ned. I odlingen var den mycket tung att buda till
sid, men rätt brukad gav den stor skörd, och därtill en
högvändig skörd, som innehöll de kemiska beståndsdelar
som äro nödvändiga för organismen.